folklor/edebiyat, cilt:22, sayı:88, 2016/4

SOVYETLER DÖNEMİ YAŞNAMELERİNİN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

(TÜRKMEN, AZERBAYCAN VE KARAKALPAK YAŞNAMELERİ ÖRNEĞİNDE)

Elmira Memmedova-Kekeç*

Giriş

Yaşnameler hem sözlü, hem yazılı edebiyatta örneklerine rastlanılan ve yaşlar üzerine yazılan şiirlerdir. Yazılı edebiyatta ilk yaşname örneğini Ahmed Yesevi`nin verdiğini elimizde bulunan Türk Dünyası edebiyatından derlediğimiz yaklaşık 200`den fazla örnekten hareketle söyleyebiliriz. Ahmed Yesevi`nin ruhlar aleminden, bezm-i elestten dünyaya gelişine ve bu dünyada 63 yaşına kadarki ömür yolunu, aynı zamanda ahret dünyasını özetleyen bu şiir sonradan hem klasik, hem de âşık şiirine kaynaklık etmiş, ruhun seyrini ve devrini anlatan buna benzer birçok şiir dile getirilmiştir. Böylece tasavvuf şiirinden başlayan bu tür şiirler değişik şair ve âşıkların yaratıcılığında bir gelenek şeklinde devam ettirilmiş ve değişik örnekler ortaya çıkmıştır. Değişik Türk halklarından derlenmiş bu tür şiirlere baktığımızda onlara İslam ve Kuran felsefesinin hakim olduğunu, birçoğunda ahretle ilgili kısımlara yer verildiğini görmekteyiz. Ahmed Yesevi`den başlayan geleneğin iziyle giden şair ve âşıkların değişik türlerde ve vezinlerde kaleme aldıkları yaşla ilgili sözkonusu şiirlerinde genel olarak ruhlar alemi, dünya hayatı ve ahret aleminde insanın başından geçenler, özellikle de ayrı ayrı yaşların kademeleri anlatılmaktadır.

Genellikle yaşnameler derlendikleri coğrafyaya göre değişmektedir. Yani ayrı ayrı

* Doç, Dr., Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Folklor Enstitüsü, Türk Halkları Folkloru Bölümü; Bakü Avrasya Üniversitesi, Türk ve Yabancı Ülke Filolojisi Bölüm Başkanı; Hazar Üniversitesi

Türk halklarının yaşnameleri genel özellikleriyle birlikte, farklılıklar da göstermektedir. Örneğin Güney Azerbaycan`dan derlediğimiz vücudnameler için ruhun seyrini anlatan betimlemeler, özellikle ahret dünyasının geniş tasviri nitelikseldir. Türkiye`den derlenmiş çağdaş yaşnamelerde ise dünya hayatıyla ilgili yaş destanları daha fazladır. Ayrıca Kazak yaşnamelerinde de bu dünya hayatını yansıtma ve bazen on, on beş yaştan betimlemeye başlama özelliğini görüyoruz. Genelde çağdaş yaş destanlarının giderek gelenekten kopması ve değişen içerik özellikleri SSCB`de yaşayan Türk halklarının bu tür şiirlerinde daha belirgin şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu döneme ait yaş destanları sadece dünya hayatını yansıtmakla kısıtlı kalmış ve dönemin ideolojik, tarihi ve sosyal ortamı yaşnamelerin konusunu oluşturmuştur. Böylece zamanla klasik şiirin yerini sosyal yaşamı yansıtan edebi eserler aldığı gibi, çağdaş yaşnameler de içerik açısından değişime maruz kalmıştır. Bunun da nedenleri vardı. Ilkönce SSCB`nin kurulması ve yeni ideolojinin edebi eserlerde yer alması, aynı zamanda din yasağının konması bunun gerçek etken ve nedenlerindendi.

Makalede ele alacağımız her üç yaşname SSCB döneminde ve söz konusu coğrafyada yazılmıştır. Bilindiği üzere SSCB kurulduktan sonra genelde edebiyata bazı yasaklar kondu. Artık yazar ve şairler devlet siparişiyle yazmaya başladılar. Devletin belirlediği konular, özellikle dinle, milli kültürle, Türkçülükle ilgili meseleler edebiyatın konusu olamazdı, bu konuları işleyen çok sayıda şair ve yazar ya tutuklandı veya Sibirya`ya sürgüne gönderildiler. Sovyet Yazarlar Birliği kurulduktan sonra (1932) "Birliğin Birinci Genel Kongresi 1934`te yapıldı. Yazarlar Birliği, KPSS`nin politikalarını destekledi ve resmi edebiyat yaklaşımı olan toplumcu gerçekçiliği savundu". ("Sovyet Yazarlar Birliği", 22.11.2014) Tabii ki, bundan sonra şair ve yazarlar sadece toplumcu gerçekçi konuları işleyebilirlerdi. Dini ve milli konuların yasaklanması, sadece Sovyetlerdeki gelişmeleri, amele ve köylü sınıfını betimlemek ve olumlu tip olarak okura tanıtmak şartı, yüzyıllarca devam eden yaşname geleneğini de etkiledi. Artık ruhlar alemi, ahret konusu gibi yaşnamelerin geleneksel kısmı çağdaş âşıklar tarafından işlenemezdi. Böylece âşık şiirinde kendi dönemlerinin özelliklerini yansıtan yeni tip yaşname örnekleri ortaya çıktı. SSCB bünyesindeki üç Cumhuriyetten – Azerbaycan, Türkmenistan ve Karakalpakistan`dan derlediğimiz söz konusu yaşnameler, XX. yüzyılda türün değişen içerik özelliklerini iyice yansıtmaktadır.

1. Mollamurt'un Yaş Şiirleri ve Sovyetlerin Vasfı: Mollamurt 1879-1930`lu yıllarda yaşamış bir Türkmen şairidir. Ömür yolundan belli olduğu üzere hayatının bir kısmını Sovyetlerden önce, bir kısmını ise sonraki dönemde yaşamıştır. Hatta eleştirmenler tarafından onun şiirleri de bu bağlantıda İhtilaldan önceki ve İhtilaldan sonraki şiirler şeklinde öğrenilmiştir. (Mollamurt 1941: 6-8) Onun yayınlanmış şiirleri sırasında "Eyledi" yaşnamesine ve yaş üzerine bazı şiirlerine rastlıyoruz. Mollamurtun yaşla ilgili İhtilaldan önceki ve sonraki şiirleri bu türün değişen muhteva özelliklerini

iyice yansıtmaktadır. İlkönce "Eyledi" yaşnamesini ele alarak Sovyetler kurulmazdan önce bu türde nasıl bir şiir verdiğini değerlendirelim. Belli olduğu üzere Türkmen şiirinde yaşname geleneği Mahtumkulu, Mollanefes, Zelili, Kemine, Dövletmemmed, Gayıbi gibi şairler tarafından sürdürülmüş ve M.Feraki en çok yaşname yazarı olan şair gibi edebiyat tarihinde yer almıştır. "Eyledi" yaşnamesinde Mollamurt da aynı geleneği koruyarak on bentlik bir örnek kaleme almıştır. Yaşnamede Mollamurt kendisinin ağası adlandırdığı Gurbanmırat ağanın ölümüne yakınmış ve bunu dile getirmiştir.

Kaydetmek isterdik ki, bazı yaşnamelerde insanoğlunun genel yaş özellikleri değil, gerçek tarihi kişilerin ömür yolları bahis konusu olmaktadır. Ünlü Türkmen şairi Mollanefes`in "Geldin" redifli yaşnamesi bunun birer örneği olabilir ve bu şiirde Karaoğlan Onbey adlı bir kahramanın hayatı yaşlar üzre betimlenmektedir. Mollamurt`un Gurbanmırat Ağasına adadığı yaşname de bu tür şiirlerdendir. Mollamurt Ağasının ömrünü 10 yaşından 29 yaşına kadar özetlemekte ve on yaşında uçan kuşları vurmasından, on birde zor işleri çözmesinden, on üçte ata binip ava çıkmasından bahsediyor. Onu bize yiğit, namuslu ve yüce bir kahraman olarak tanıtıyor. Yaşname Sovyetlerden önce yazıldığı için özellikle yirmi beşle yaşla ilgili bentte geleneğin izlerini görmekteyiz.

Görüldüğü üzere Mollamurt Ağasına yirmi beş yaşında Kırk Çiltenin buta vermesinden bahsediyor. Orta Asya`da kutsal bilinen Kırk Çilten, Gurbanmırat Ağaya uykusunda buta verdikten sonra onun yeteneği artmaktadır. Böylece Mollamurt bir tarihi kişinin gerçek hayatını özetlerken âşık şiirinden gelen buta motifine de yer vererek gelenekle bağlantısını korumuş oluyor. Şiirin son bentlerinde ise Ağasının 29 yaşında öldüğü ve yedi sene ona yas tutulduğu denmektedir.

Şair kendisinin "Pelek" (Felek) başlıklı başka bir şiirinde de aynı konuyu devam ettirmiş ve "*Adı Gurbanmırat, özi mergendi/Sen menin agamı neyledin, pelek?"* (1941:18) dizeleriyle Ağasının ölümünden duyduğu acıyı ve isyanını bir daha ifade etmiştir.

Mollamurtun Sovyetler sonrası kaleme aldığı şiirleri ise muhteva açısından çok değişmiş ve artık girişde kaydettiğimiz gibi kurulan yeni hükumeti, komünistleri vasfetmiştir. "Xökümetin Beryen Peydası", "Allahsız Yaşlar", "On Yaşda", "Dünya Yaşları" gibi şiirleri ise Sovyetler dönemini yansıtan yaş şiirlerindendir. Bu şiirlerde artık eski ve yeni dünya, yani Sovyetler öncesi ve sonrası kıyaslanarak emekçi halkın yeni, "ışıklı dünyası" övülmekte, Sovyetler alkışlanmaktadır.

"Xökümetin Beryen Peydası" şiiri bu doğrultuda dikkat çekicidir. Şiir SSCB`nin doğuşunu ve kuruluşunu anlatan yaşname özelliğindedir. Şair 1917 yılından 1925 yılına kadar Türkmenistan`daki gelişmeleri yıllar üzre betimleyerek biçim olarak geleneksel yaşnamelerle örtüşen ve muhtevaca Sovyetleri öven yeni bir örnek kaleme almıştır:

Min dokuz yüz on yedinji *yıllardan,*
Bolşevigin beryən paydası şudır:

Biz ızdadık bar milletden, illerden,
Bolşevigin beryən paydası şudır.

***On sekiz**de ak ve gızıl uruşıp,*
Top atışıp, gayra-ileri duruşıp,
Doganlaşdı Xıva, Buxar uruşıp,
Bolşevigin beryən paydası şudır. (Mollamurt 1941:37)

Görüldüğü üzere Mollamurt geleneksel yaşname biçiminde ama 1917 yılı İhtilalinden başlayarak seneler üzre Bolşeviklerin toplumsal faydalarını anlatmaktadır. On sekizde "ak ve gızıl uruşıp" derken şair, Sovyet karşıtı Beyaz Orduyla Kırmızı adlanan Bolşevik ordusu arasında Hive, Buhara`da meydana gelen çatışmalara işaret etmektedir. Bu savaş sonucunda Kırmızılar zafer kazanıyor ve fakir halkı beylerin, ağaların zulmundan kurtarıyorlar. Bilindiği üzere "7 Ağustos 1921 tarihinde Türkistan ÖSSC'ye bağlı Türkmen Oblastı olarak, daha sonra 13 Mayıs 1925 tarihinde de SSCB'ye bağlı Türkmenistan SSC olarak kuruldu". ("Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti", 22.11.2014) Şair de bu tarihi olayı överek yeni okulların açılmasını, işçilerin ağalardan kurtulmalarını 1921 yılının önemli gelişmeleri gibi kaydetmektedir. SSCB kurulduktan sonra dört eş almak artık kaldırıldı, her erkek sadece bir kadınla evlenebilirdi. Mollamurt dönemin önemli olaylarından biri olarak bu meseleyi de şiire getirmektedir:

***Yigrim beş**de berdi erden paylarımız,*
Gınansa da dört ayallı baylarımız,
Indi denleşendir gun xem aylarımız,
Partiyanın beryən paydası şudır. (Mollamurt 1941:38)

Böylece her bentte Bolşevikin veya Kömunist Partisinin "fayda"larına dikkat çeken Mollamurt`un Sovyet dönemine ait yaşnamesi dönemin özelliklerini yansıtmakta, artık dini konulardan büsbütün uzaklaşarak yeni hayatı övmektedir.

Şairin "On yaşda" şiiri ise SSCB`nin 10. yıldönümü münasebetiyle kaleme alınmıştır. Bu şiir tam bir yaşname özelliğinde olmasa da yine de biçimsel olarak aynı türe bağlı kalmakta ve muhtevaca Sovyetlerdeki gelişmeleri dile getirmektedir. Zenginlere, beylere Sovyetlerde yer olmadığını, amele ve fakirlerin devleti kurulduğunu gururla söyleyen Mollamurt, eski adetlerin kaldırılmasını istemektedir. Bellidir ki, Sovyetler "eski adetler" adıyla birçok milli kültürel değerleri yıkmaya çalışıyordu ve Sovyet şairleri de övgüyle bu süreci kaleme alıyorlardı. Şiirde beylere karşı keskin nefret ve öfke hissi de duyulmaktadır.

Mollamurt`un "Allahsız yaşlar" şiiri ise Sovyet dönemi şiirinde dinin ve kültürel değerlerin nasıl çiğnendiğine belirgin bir örnektir. Bilindiği üzere "yaş" kelimesi

Türkmencede hem sene, hem de genç anlamında kullanmaktadır. Söz konusu şiirde şair, bu kelimeyle cinas oluşturmuştur. Şiirde yaş kelimesini hem "Allahsız yaşlar", hem de "Allahsız gençler" olarak algılamak mümkündür.

Mollamurt`un bu şiiri yeni nesil gençlerinin, Sovyet gencinin düşüncelerini aktarmakla birlikte artık dini değerlere, geleneklere de bu toplumda yer olmadığını gösteren en belirgin örneklerdendir.

**2. Âşık Behmen`in Vücudnamesinde Sovyetlerin Övülmesi:** Türkmen şiirinde yaşnamenin Sovyetler dönemindeki seyrini Mollamurt örneğinde izledikse, Kuzey Azerbaycan`da Âşık Behmen`in (1901-1976) şiiri bu doğrultuda dikkat çekicidir. Onun vücudnamesi de Sovyet ideolojisini yansıtan, amele sınfını ve "Ekim İhtilal"ini terennüm eden bir manzumedir. Söz konusu yaşnamede Lenin, Kırmızı Ordu, Kömünist partisi, kolhoz gibi Sovyet dönemi için niteliksel kelimeler yer alır. Dokuz bentten oluşan şiirde Âşık Behmen, kendi hayatını tarihi olayların fonunde anlatmaktadır. İlk bentte küçük yaşlarında babasını kaybettiğini ve böylece zor bir hayat geçirdiğini dile getirmektedir:

Min doqquz yüz birinci *tarixdə mən*
Təvəllüd elədim, gəldim cahana.
Beş *yaşında qaldım atadan yetim,*
Dar oldu başıma keçən zamana. (Aşıq Bəhmən 2005: 278)

Görüldüğü üzere Mollamurt gibi Âşık Behmen de yaşnamenin ilk mısrasında doğum tarihini düşmektedir. Şiirin diğer bentlerinde âşık fakir hayatından, başkasına hizmetçi olarak çalışmasından bahseder. Çocukluk ve gençlik dönemini böyle zorluk içerisinde geçiren âşık Sovyetlerin kurulmasını ufuktan doğan güneşe benzetmektedir.

Yine de Mollamurt şiirinde olduğu gibi şair ömrünün yıllarıyla Sovyetlerde büyük önem arz eden tarihleri birbiriyle bağdaştırmakta ve yaşnamesinde 1917 yılı ihtilalini alkışlamaktadır:

On yeddi *tarixdə günəş yayıldı,*
Zəhmətkeşlər yoxsulluqdan ayıldı,
Fəhlə, kəndli hamı qardaş sayıldı,
Çarı yıxıb qərq etdilər ümmana.(Aşıq Bəhmən, 2005: 278)

Genellikle, bu yaşname tarihten bir kesinti gibi dikkat çekiyor ve Sovyet hakimiyetinin kurulması, "kolçomaklarla mücadele"yi, kadın erkek eşitliğinin olmasını, "sınıflar arasında eşitlik" prensibini, stahonovculuk, beşyıllık pilanlar gibi Sovyet dönemine has "çizgiler"i yansıtmaktadır. Sovyet ideolojisinin etkisiyle âşık, devrimden önce hizmetçi olmasını karanlığa, sonraki dönemi ise güneşli günlere benzetmektedir. Şiirin son bentlerinde âşık kolhozu ve Sovyetleri övmektedir. Vücudnamede sürgünler ve kurşunlar yılı olan 1937,

sınıfsızlık döneminin başlangıç yılı olarak betimlenmektedir:

Son bentte Kömunist partisi bir daha övülmüş ve âşık şiiri ilkin tasavvüfi dini içeriğinden uzaklaştırılarak toplumcu gerçekçi ideyolojiye tabi tutturulmuştur:

Rəhbərimiz – partiyamız yaşasın,
Zəhmətkeşin sorur halın yaşasın,
Çalın sazı, siz əl çalın, yaşasın,
Azad hüquq verib şair Bəhmana.(Aşıq Bəhmən, 2005: 280)

Böylece Azerbaycan şiirinde de SSCB döneminde kaleme alınan yaşname, muhteva özelliklerini değiştirerek Sovyetleri öven ve eski döneme nefretle yazılan bir türe dönüşmektedir. Şunu da dikkate almalıyız ki, Sovyet döneminde bazı eski yaşnameler de yayınlanırken dinle ilgili kısımları atılmıştır. Buna örnek olarak Âşık Abbas`ın bir yaşnamesini gösterebiliriz. H.Elizade`nin 1929 yılında yayınladığı "*Azerbaycan Âşıkları*" kitabının ikinci baskısı 1937 yılında yapılmıştır. Kitabın ikinci baskısında aynı aşığın aynı vücudnamesinde farklar görüyoruz. Fark ise şudur: ikinci baskıda ölümden sonra ahret dünyasını betimleyen son iki bent ve böylece aşığın adının geçtiği mühürbent atılmıştır.

Şu örnekten Sovyetler döneminde dini muhtevalı eser veya eser bölümlerinin, aynı zamanda Kuranın ortadan kaldırılmasını görmekteyiz. Yeni yazılan örneklerde ise dini meselelere kesinlikle yer verilemezdi. Aksine artık Mollamurt gibi Allahsızlığı şiire getirmek bir edebi modaya dönüşmekteydi.

3. Anonim Karakalpak Yaşnamesinde Sovyet Yöneticisinin İmajı: Ele alacağımız üçüncü yaşname ise Karakalpak folkloru örnekleri arasından alınmıştır. Bu yaşnamenin yazarı belli değildir. Yaşnamenin muhtevasından onun da Sovyetler döneminde yazıldığını görüyoruz. Bu yaşname de Mollamurt`un yaşnamesi gibi bir kişiye – Kontıratbay`a adanmıştır. On dörtlük üzerine kurulmuş yaşnamede Kontıratbay`ın bir yaşından yirmi dört yaşına kadar ömür yolu betimlenmiştir. İlk bentten bu şiirin Sovyet döneminde yüksek görevli şahıslardan olan "ispolkom"a, yani valiye adandığını öğreniyoruz. Yukarıda ele aldığımız yaşnamelerde olduğu gibi bu şiirde de Kontıratbay`ın yeni hayattaki rolü ve Sovyetlerin gelişmesindeki katkısı dile getirilmektedir:

Taza tertip, nızam menen jol koyıp,
Karayğan keylindi ak penen juyıp,
Bir-birlep zalımdı mansaptan kuyıp,
Bul dünyağa kelip ketken günleri. (Konıratbay Təriypi 1980: 269)

Bu yaşname yukarıda değerlendirdiğimiz yaş şiirlerine oranla geleneğe daha çok

bağlı olmasıyla dikkat çekiyor. Örneğin aşağıdaki bentin muhtevası ve benzetmeleri birçok klasik yaşnamelere de özgüdür ve giriş bölümü niteliğindedir:

Bir *jasında ata-anasın bildi,*
Eki *jasında talpınıp oynadı-küldi,*
Üş *jasında söz söylep til bildi,*
Endi ***dört*** *jasına jetken günleri.*(Konıratbay Təriypi 1980: 270)

Kontıratbay`ın ilkgençlik dönemini anlatan şair,, yine de diğer geleneksel yaşnamelerde gördüğümüz muhteva özellikleriyle örtüşen betimleme yapmaktadır; on dört yaşında kızlara âşık olduğunu, on beşinde düğünlerin, şölenlerin yakışıklısı olduğunu, on dokuzda yiğide çevrildiğini dile getirir.

Kontıratbay`ın yirmi yaşını ise İran şairi Firdevsi`nin ünlü kahramanı Rüstem-i Zâl`la kıyaslayarak kendi kahramanını da ona benzetmekte, böylece klasik teşbih ve telmihlere başvurmaktadır. Bu özellik ise klasik yaşname geleneğine bağlılığı gösterir.

Yaşnamenin son dörtlüğünde ise âşık, Kontırabay`ın Moskova`yı gezip dolaşmasından, nihayetinde Kazakistan`a gelmesinden bahsetmekte ve böylece şiirin ilk ve son bentleri onun Sovyet insanının yaşları üzerine yazılmasını bir daha kanıtlamaktadır.

Jiqirma tört *jasında qezip məstana,*
Moskva, Makariya qözzalstana,
Barıp kelqennen son Kazakistanğa,
Keselqe qriptar bolğan günleri. (Konıratbay Təriypi 1980: 270)

Sonuç: Ahmed Yesevi`nin dini tasavvufi konuları işleyen hikmet-yaşnamelerinden başlayan, ömür yoluyla ilgili bu tarz şiir yazmak geleneği sonradan âşık şiirinde giderek yaygınlaşmış ve pekçok örnek verilmiştir. SSCB kurulduktan sonra klasik şiirde, özellikle gazel alanında bir duraksama olduğu gibi, yaşname yazma geleneği de neredeyse kayboluyor. Genelde SSCB`nin kurulmasıyla bu coğrafyanın âşık şiirinde yaşname yazarlarının sayısı epey azalmaktadır. Fakat Türkiye`de ise XX. yüzyılda onlarla yeni yaşname örneği kaleme alınmıştır. Bunun nedenlerinden birisi de yaşnamelerin muhtevaca dini konularla bağlı olması ve Sovyet döneminde bu konuların yasaklanmasıydı. SSCB`de yaşayan üç Türk halkından alıntıladığımız bu yaşnamelerde değişik yaşlar özetlenmekle birlikte temel konunun Sovyetlere odaklanmasını belirledik.

Böylece ele aldığımız yaşnamelerden hareketle Sovyetler döneminde bu tür şiirlerdeki gelişmeyi ve değişen muhteva özelliklerini gördük. Türkmen ve Azerbaycan yaşnamelerinde gelenekten kopma daha belirgindir. Karakalpak yaşnamesinde geleneğe bağlılık söz konusu iki örneğe göre daha çok dikkat çekse de, Sovyet insanı tipi ve onun hayatı ele aldığımız şiirin temel konusunu oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR:

Aşıq, Bəhmən (2005) *"*Vücudnamə". *Azərbaycan aşıq şerindən seçmələr:* 2 cilddə /tərt. ed. Ə. Axundov, İ. Abbaslı, H. İsmayılov, II cild, Bakı : Şərq-Qərb."Konıratbay Təriypi" (1980). *Karakalpak folkloı*. Köp tomluk. V tom, Karakalpak xalık kosıkları xəm salt jırları. Özbekistan İlimler Akademiyası Karakalpakistan Filialı N.Dəykaraev atındağı Tariyx, Til Xəm Ədebiyat İnstitutu, "Karakalpakistan" Baspası, NÖKİS, s. 269-270

Kaya, Doğan (2004). *Yaşnameler*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Mollamurt (1941). *Saylanan Goşgılar*. (Çapa tayyarlan: B.Kerbabaev, Redaktorlar: A.Tayımov ve B.Garrıyev). Aşgabat: Türkmendövletneşir.

Sovyet Yazarlar Birliği", Erişim Tarihi: 22.11.2014

"<http://tr.wikipedia.org/wiki/Sovyet_Yazarlar_Birliği>

"Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti", Erişim Tarihi: 22.11.2014

<http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkmenistan_Sovyet_Sosyalist_Cumhuriyeti>

ÖZ

SOVYET DÖNEMİ YAŞNAMELERİNİN MUHTEVA ÖZELLİKMLERİ (TÜRKMEN, AZERBAYCAN VE KARAKALPAK YAŞNAMELERİ ÖRNEĞİNDE)

Yaş destanı veya yaşname başlığını taşıyan şiirler Türk halkları şiirinde derin gelenek ve kökleri olan bir şiir şeklidir. Yaşlar üzerine yazılan ve insan ömrünün değişik dönemlerini ele alan yaşnamelerin ilk örneklerine Ahmed Yesevi şiirlerinde rastlıyoruz. XII-XIX. yüzyıllarda bu tür şiirlerde insan hayatını özetlenmekle birlikte fani dünyanın geçici olması ve ahret dünyasına hazırlanma, iyi ameller sahibi olmaya özenme gibi konular işlenmiştir. Bu tür üzerine Türk halklarının pek çok âşık ve şairi eser vermiş ve gelenek şeklini alarak insan ömrü bu tür şiirlerde edebi felsefi yönleriyle işlenmiştir. XX. yüzyıla kadar devam eden bu gelenek SSCB kurulduktan sonra kaybolmaya başlamış ve Sovyet âşıkları aynı türde eser verseler de, muhtevaca yenilikler yapmak zorunda kalmışlardır. Bu bağlantıda Aşık Behmen, Molla Murt gibi aşıklar kendi şiirlerinde Sovyetlerin kurulmasını, toplumdaki değişimleri, sınıfsal meseleleri işlemeye başladılar. Aşık şiirinin önemli şekillerinden olan yaşnameler de zamanla içerik değiştirdi. Yüzyıllarca süregelen gelenek, siyasal değişimlerle birlikte muhtevanın "yenilenmesi"ne neden oldu. Dönemin talebine uyarak eser veren aşıklar, biçimsel olarak geleneği sürdürseler de, içeriksel bağlantıda yeni konulara yer vermeli oldular. >Böylece, SSCB döneminde yazılmış yaşnameler de dini özelliklerden "arındırıldı", bunun yerine Sovyetler, Komünizm, Bolşevikler övüldü. Böylece biçim olarak eski, muhtevaca yeni örnekler ortaya çıktı.

Anahtar Kelimeler: Türkmen, Azerbaycan, Karakalpak, Sovyet, Âşık, Yaşname

ABSTRACT

THE CONTENT CHARACTERIZATION OF YASHNAME OF SOVIET PERIOD (BASED ON YASHNAME OF TURKMENIAN, AZERBAIJAN AND KARAKALPAK)

Yashnames are verses which have ancient roots and traditions in literature of Turkic peoples. Early examples of yashnames written about times of life; describing infanthood, childhood, adolesence, senectitude are met in poems of Ahmad Yasavi. Those poems not only summarize human life but also take themes to pen such as volatility of mortal world, inescapable end of all human beings, preparing to the life to come, trying to commit good deeds in 12-19 th centuries. Most poets of Turkic nations wrote poems of this theme, that became a tradition. This tradition continued up to 20 th century of Soviet Union, despite Soviet poems were written with same form, they were under compulsion for doing novice kind of theme. Ashug Bakhman, Molla Murd and other ashughs of this genre reflected in their works formation of USSR, changes taking place in society and class changes.Overtime yashname had changed their content. For information yashname is a kind of asuhs lirics. Tradition lasting for centuries had changed content of this lyrics due to political change. Meeting the requirements of the time, ashug wrote their works in the old form, but new content. Yashnames which were written during the Soviet Union eliminated from religion and they began eulogized soviet, communism. As a result government by using censorship had the pieces of literature written for its appetite.

Keywords: Yashname, Turkmenian, Azerbaijan, Karakalpak, Soviet, Ashug